

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Heidi Tuul
OMASTAVA JA OSASTAVA KÄÄNDEVORMI MOODUSTUSOSKUS 3–4-
AASTASTEL LASTEL
bakalaureusetöö

Läbiv pealkiri: Omastava ja osastava käände kasutusoskus 3–4-aastastel lastel

Juhendaja: Signe Raudik

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Häidkind (PhD)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli kontrollida testiülesannete sobivust omastava ja osastava käändevormi moodustusoskuse uurimiseks 3–4-aastaste eakohase kõnearenguga lastel ning kirjeldada vastavate käändevormide kasutamisoskust. Uuringus osales 60 eakohase kõnearenguga 3–4-aastast last. Testimisel kasutati nimisõna käändevormide moodustamisoskust uurivaid ülesandeid. Tulemustest ilmnas, et testiülesanded eristavad 3-aastaseid ja 4-aastaseid lapsi. Osaliselt eristasid testiülesanded lapsi ka vanuserühma piires. Selgus, et omastava käände moodustusoskuse uurimiseks kasutatavad sõnad osutusid mõlemale vanusegrupile liiga lihtsateks. Mitmuse osastava käände kasutamine kujunes mõlemale vanuserühmale kõige keerulisemaks. Tulemuste põhjal anti soovitusel, milliseid sõnu edaspidistes uuringutes 3–4-aastaste laste omastava ja osastava käände moodustusoskuse uurimiseks kasutada.

Märksõnad: morfoloogia, grammatika omandamine, omastav ja osastav kääne

Abstract

Genitive and Partitive Case Formation Skill with 3–4-year-old Children

The aim of the present study was to control do the tasks of the test fit to examine the formation skill of the genitive and partitive case with 3–4-year-old children and to describe the named cases using skill. The participants of this study were 60 typically developing 3–4-year-old children. For testing there were used tasks which examine formation skill of the noun cases. The results revealed that tasks of the test distinguish 3-year-old children and 4-year-old children. The tasks of the test partly distinguished children within the age group. Results also revealed that the words which were used for examining genitive case formation skill turned out to be too easy for both age groups. Most difficult for both age groups was the use of the partitive plural. Based on the results was given recommendations, which words are suitable to use in further studies to examine the formation skill of the genitive and partitive case with 3–4-year-old children.

Key Words: morphology, grammar acquisition, genitive and partitive case

Sisukord

Kokkuvõte	2
Abstract	2
Sisukord.....	3
Sissejuhatus	4
<i>Eesti keele grammatiliste vormide moodustamise eripära .....</i>	4
<i>Omastav ja osastav kääne .....</i>	6
<i>Grammatika ja käändevormide omandamine eakohase kõnearenguga lastel.....</i>	8
Metoodika.....	12
<i>Katseisikud .....</i>	12
<i>Mõõtevahendid .....</i>	12
<i>Protseduur .....</i>	13
Tulemused	15
Arutelu.....	19
Tänuõnad	22
Autorsuse kinnitus.....	23
Kasutatud kirjandus.....	24
LISAD	

Sissejuhatus

Lapse kõne arengust tervikpildi saamiseks uuritakse mitmeid kõnevaldkondi. Uurimisobjektideks on teiste seas näiteks lauseloome ja mõistmine, hääldamise, sõnavara, sõnamoodustusoskuse ja grammatika omandatus. Eesti keele mõistmis- ja kasutusoskust hinnates peab uurimismaterjal olema koostatud emakeele spetsiifikat arvestades. Seega ei anna tõlgitud testid parimat ülevaadet lapse kõnearengu tasemest ja arendamist vajavatest valdkondadest.

Lapse grammatika arengu hindamise ühe osa moodustab käändevormide kasutusoskuse uurimine. Eesti keeles kuuluvad omastav ja osastav kääne peakäänete hulka. Omastav kääne on aluseks teiste käänete moodustamisele (Erelt, Erelt & Ross, 2007). Mitmetest üliõpilastöödest (Raidsalu & Sarapuu 2007; Sülla 2011; Heina 2011) on selgunud, et mitmuse osastava käändevormi õige kasutamine põhjustab paljudele lastele raskusi. Ka kirjandusest (Hallap & Padrik, 2008; Kaalep, 2010) on teada, et mitmuse osastava käände omandamise ja kasutamise muudab keeruliseks paljude võimalike lõpuvariantide olemasolu. Sellest tulenevalt on vajadus leida omastava ja osastava käändevormi kasutuse uurimiseks sobivad ülesanded, mis aitaksid nimetatud valdkonda objektiivselt uurida.

Eestis on plaanis sarnaselt 5–6-aastaste laste kõne testile (vt Padrik, Hallap, Aid & Mäll, 2013) välja töötada standardiseeritud test ka 3–4-aastastele lastele. Originaaltesti eesmärk on eristada kõne mahajäämusega lapsi eakohase kõnearenguga lastest. Käesoleva töö eesmärk ongi kontrollida testiülesannete sobivust omastava ja osastava käändevormi moodustusoskuse uurimiseks 3–4-aastaste eakohase kõnearenguga lastel ning kirjeldada vastavate käändevormide kasutamisoskust.

Eesti keele grammatiliste vormide moodustamise eripära

Keeleteaduses vaadeldakse keelt märgisüsteemina. Nii sõnad kui ka käände- ja pöördelõpud on kõik keelemärgid (Leiwo, 1993). Keele grammatika on märgisüsteemi lahutamatu osa, mille märgid on väga üldised ja abstraktsed. Ometi on seesuguste märkide kasutamine vajalik sõnade omavaheliste seoste näitamiseks ehk teisisõnu lause moodustamiseks (Hint, 2004).

Vormiõpetus ehk morfoloogia on grammatika osa, mis tegeleb sõnavormidega – nende moodustamise ning nendest arusaamisega. Vormimoodustuse põhiüksus on morfeem ehk keelesüsteemi väikseim tähenduslik osa (Erelt et al., 2007). Morfeemid jaotatakse

leksikaalseteks ja grammatilisteks, mõlemad võivad realiseeruda variantidena ehk allomorfidena. Nt sõnavormides *saat/is* ja *saada/b* kannavad tüvimorfeemid *saat-* ja *saada-* leksikaalset tähendust ning on ühe ja sama morfeemi allomorfid (Karlep, 1998; Erelt et al., 2007). Hint (1998) selgitab, et nii sõnajuured, tuletusliited, tunnused kui ka lõpud on kõik morfeemid, mis kannavad leksikaalset või grammatilist tähendust. Seega ilma sõnatüve muutmata ei saa edasi anda erinevaid grammatilisi tähendusi – eri tähendusega käändeid, mitmust, pöördvorme, olevikku ja minevikku, kõneviise, võrdlusastmeid jne. Muutevormide saamiseks tuleb sõnatüve töödelda (Hint, 2004). Sõnavormide moodustamiseks on kaks võimalust: aglutinatsioon ja fleksioon (Erelt et al., 2007).

Aglutinatsiooni puhul moodustatakse sõnavorm tüvele lõppe ja tunnuseid lisades (Ehala, 2001). Näiteks sel viisil moodustatud grammatilises vormis *talude/sse/gi* esineb iga morfeem oma põhitähenduses ja normaalkujul (Karlsson, 2002). Sarnaselt teistele soome-ugri keeltele kasutatakse ka eesti keeles aglutinatsiooni laialdaselt ja aglutinatiivseid muutevorme on väga palju (Hint, 2004). Fleksioon on sõnavormide moodustamise viis, mille korral eri morfeemid mõjutavad üksteist nii, et sõnavormi ei saa jagada eri tähendust kandvateks osadeks (Erelt et al., 2007). Ehala (2001) sõnul saab flektiivse vormimoodustuse ehk tüvevahelduste abil grammatilisi tähendusi edasi anda sõnatüve varieerumisega (nt *pood* : *poe* : *poodi*; *täht* : *tähe* : *tähte*). Keeleajalooliselt on eesti keel aglutineeriv, kuid eemaldunud ideaalsest aglutineeruvast keeletüübist palju kaugemale kui näiteks soome keel (Erelt et al., 2007).

Vormimoodustuse käigus sõnatüvega toimuvad muutused võivad puudutada tüve eri osi. Selle järgi eristatakse kaht tüvevahelduse liiki: astmevaheldust, mis puudutab tüve völdet ja sisehäälikuid, ning lõpuvaheldust, mis puudutab tüve lõpuhäälikuid. Vältemuutus on niisugune astmemuutus, mille korral muutub ainult sõna vödde. Nõrgeneva vältemuutuse käigus asendub kolmas vödde teisega (nt *'kaev* : *kaevu*), tugevneva vältemuutuse korral asendub teine vödde kolmandaga (nt *arve* : *'arve*). Laadimuutuse puhul erinevad eri astmes tüvevariandid teineteisest sulghääliku või *s*-i esinemise või puudumise poolest (nt *viga* : *'vea*). Eristatakse nõrgenevat (nt *koda* : *koja*, *käsi* : *'käte*) ja tugevnevat (nt *varvas* : *'varba*, *roie* : *'roide*) laadimuutust. Lõpuvahelduse korral võib üks tüvevariant olla lihtsalt pikem kui teine (nt *kibe* : *kibeda*), tüve lõpufoneemid võivad vahetada koha (nt *valvas* : *'valvsa*) või esinevad muud erinevused (nt *'kringel* : *'kringli*) (Erelt et al., 2007).

Muutevormid väljendavad kindlaid grammatilisi tähendusi. Nt kõigil ainsuse vormidel on ainsuse ja mingi käände tähendus, mitmuse vormidel mitmuse ja mingi käände tähendus.

Sama laadi grammatilised tähendused kuuluvad kokku, moodustades morfoloogilise kategooria (Hint, 2004). Oma võimelt seostuda morfoloogiliste kategooriatega jagunevad sõnad kolme suurde klassi: käändsõnad, pöördõnad ja muutumatud sõnad. Käändsõnade klassi kuuluvad nimi-, omadus- ja arvsõnad ning nendele vastavad pronoomenid (asesõnad) (Ehala, 2001; Erelt et al., 2007).

Kääne ehk kaasus on käändsõna morfoloogiline kategooria, mis näitab nimisõna(fraasi) süntaktilisi ja semantilisi funktsioone lauses. Ühelt poolt tähendab see, et kääne näitab lause moodustajate vahelisi alistusseoseid (mis mida laiendab) ja eristab lauseliikmeid (alust, sihitist jt) omavahel. Samas on kääne ka vahend, millega näidatakse, kas nimisõna(fraasi)ga tähistatu on tegija, tegevusvahend, tegevuskoht vms (Erelt et al., 1995). Käänded jagunevad abstraktseteks ja semantilisteks. Omastav ja osastav kääne kuuluvad abstraktsete käänete hulka. Abstraktsed ehk grammatilised käänded kannavad üldist grammatilist tähendust (aluse, sihitise jms tähendust), nt *Lehtedes krabistas siil. Siili okkad olid turris. Ma nägin aias siili* (Ehala, 2001; Erelt et al., 2007).

Enamik käänevorme saadakse mingile tüvevariandile käändelõpu lisamise teel. Nimetava, omastava, osastava ja sisseütleva käände tüvevariandid on aga tihtipeale erinevad (Hint, 2004). Rikka morfoloogiaga keelte, nagu ka eesti keele puhul on sõnavormid paradigmasiseselt omavahel seotud: mõni vorm või vormid on teiste vormide moodustamise aluseks (Kaalep, 2010). Seetõttu ongi eesti keeles käändsõna põhivormideks ainsuse nimetav, ainsuse omastav, ainsuse osastav, lühike ainsuse sisseütlev, mitmuse omastav ja mitmuse osastav. Põhivormid on need vormid, mida pole võimalik teiste vormide alusel tuletada ning mille moodustamiseks tuleb iga sõnatüübi korral rakendada vastavaid reegleid. Ainsuse omastava, mitmuse omastava ja mitmuse osastava analoogial moodustatakse ülejäänud paradigma vormid (Erelt et al., 2007).

Omastav ja osastav kääne

Omastav ja osastav kuuluvad eesti keeles tuumkäänete hulka. Maailma keeltele on iseloomulik, et mida sagedasema keelenähtusega on tegu, seda erandlikum võib olla tema moodustamine. Ka eesti keele käändesüsteemile on omane see, et tuumkäänded on palju kõrgema kasutussagedusega kui semantilised käänded ja nende moodustamine on tihtipeale keerukam (Ehala, Habicht, Kehayov & Zabrodskaja, 2012). Seega võib väita, et omastava ja osastava käänevormi hea tundmine on veatuks käänamisoskuseks vajalik.

Omastav kääne. Omastav on ennekõike käändsõna ja nominaalse verbivormi laiendi kääne (Erelt et al, 2007). Nii nagu eesti keele nimetaval käändel ei ole ka omastaval tunnust (käändelõppu). Varem oli omastava käände lõpp *-n*, nagu soome keeles tänini, kuid see kadus keelemuutuse tulemusel. Säilinud on see vaid üksikuis liitsõnades nagu *maantee* ja *Soontaga*. Omastaval käändel on kaks olulist ülesannet. Temaga väljendatakse:

- 1) ainsuslikku täissihitist, nt *Malle leidis käekella*;
- 2) kuuluvust nii otses, nt *Külaliste mantlid pandi rippuma*; kui ka kaudses mõttes, nt *Sadama rajatised olid juba vanad* (Ehala, 2001).

Lisaks nimetatule saab omastavat käänet kasutada ka täiendi (nt *maja aknad*), eeslisandi (nt *Vanemuise teater*), tagasõna laiendi (nt *metsa taga*) jt funktsioonides (Erelt et al., 2007).

Morfoloogias on omastaval käändel äärmiselt oluline roll, kuna temast moodustatakse peaaegu kõigi teiste käänete vormid (Karlep, 1998; Ehala, 2001). Ainsuse omastav on aluseks kõigile ainsuse käänetele alates *sse*-sisseütlevast ning mitmuse nimetavale, nt '*jalg* : *jala* → *jala/sse*, *jala/s* ...'. Mitmuse omastav on aluseks kõigile *de*-mitmuse vormidele (v.a mitmuse nimetav), nt '*jalg* : *jalga/de* → *jalga/desse*, *jalga/des* ...' (Erelt et al., 2007).

Osastav kääne. Osastav kääne väljendab piiritlematust või osalisust (Erelt et al., 2007). Osastava käände peamiseks ülesanneteks on väljendada:

- 1) osasihitist, nt *Ema kasvatab aias lilli*;
- 2) osaalust, nt *Aias kasvab lilli*;
- 3) arvsõna laiendit, nt *Bussis istub kaks õpilast*;
- 4) hulgasõna laiendit, nt *Ema ostis palju piima* (Ehala, 2001).

Mitmuse osastav on aluseks kõigile vokaalmitmuse vormidele. Kui mitmuse osastavas on grammatilist tähendust kandev morfeem *id*, siis moodustatakse selle analoogial vokaalmitmuse vormid kuni saava käändeni (nt *saabas* : '*saapa* → '*saapa/isse*, '*saapa/is* jne). Osastava käände tunnusel on neli morfeemivarianti: *t*, *d*, *0* ja *da*. Ainsuse vormides esinevad kõik neli, valik sõltub sõnatüübist. Nt *suur/t*, '*koi/d*, *pesa*, *ke/da*. Mitmuse morfeemivariandid on *d* ja *0*, valiku määrab vokaalmitmuse tüüp (Erelt et al., 2007).

Nagu näha, kuulub nii omastava kui ka osastava käände peaülesannete hulka sihitise väljendamine. Sellest tuleneb eesti keele oluline sisuline erinevus indoeuroopa keeltest. Nimelt puudub eesti keeles akusatiiv ehk kääne, millega väljendatakse lause sihitist. Indoeuroopa keeltes on sihitis akusatiivi käändes, nt *him* inglise lauses *Malle loves him*. Eesti keeles akusatiiv puudub ja sihitist väljendatakse kolme käändega: osastava, omastava ja nimetavaga. Enamasti ongi sihitise väljendamisel kesksel kohal osastav kääne. Ka aluse

funktsioonis, mis tavapäraselt on nimetavas käändes, saab osastavat käännet kasutada (Ehala et al., 2012).

Grammatika ja käändevormide omandamine eakohase kõnearenguga lastel

Sarnaselt paljudele teistele keeltele, on ka eesti keeles käännete omandamine tihedalt seotud süntaksi omandamisega. Käänded ilmuvad siis, kui väljendisse kuulub rohkem kui üks sõna (Argus, 2004). Morfoloogilised vormid omandatakse süntaksi kaudu ja seetõttu võibki grammatika, eelkõige morfoloogia omandamise perioodi alguseks pidada seda, kui laps hakkab kasutama kahesõnalauseid. Eakohase kõnearenguga lapse puhul toimub see umbes teise eluaasta lõpul (Kivi & Sarapuu, 2005).

Enne vormimoodustuse aktiivse arengu algust läbib laps mitmeid etappe, mille käigus kujunevad ja täiustuvad eri kõnevaldkonnad. Lingvistilisi seaduspärasusi arvestades jaotub lapse kõne areng keelevahendite omandamise järgi kolme perioodi: 1) Kõne-eelne periood (0.2 – 0.11). 2) Grammatikaeelne periood (0.11 kuni teise eluaasta lõpuni). 3) Grammatika omandamise periood (alates teise eluaasta lõpust kuni 9–10 aasta vanuseni). Grammatikaeelsel perioodil toimub sõnavara areng ning häälduse täpsustumine. Valdavalt kasutatakse sõnu ühesõnalausestes (Karlep, 1998).

Grammatika omandamise perioodi alguses koosneb ütlus kahest sõnast, mida esialgu ei muudeta. Muutus toimub umbes kahe aasta vanuses, mil laps jõuab paradigmaatilise grammatika etapile ja hakkab kasutama sõnavorme. Lõpud lisatakse analoogi alusel. Iseloomulik on see, et grammatilised morfeemid omandatakse varem kui astmevahelduslik tüvemuutus (nt *tigud*). Põhjuseks peetakse grammatiliste morfeemide suuremat osakaalu leksikaalsetega võrreldes. Sel perioodil (osaliselt ka 4.–5. eluaastal) kasutab laps avastatud reeglit eranditeta (nt *mängin* – *mängida*, *loeda*, *jooda*) või segistab õiget ja vale varianti (*jooda*, *juua*; *loen*, *lugen*). Laps justkui otsib grammatiliste vormide piire ja katsetab nende kasutamist (Karlep, 1998, Hallap & Padrik, 2008).

Lapse esimesi lauseid iseloomustab nii-nimetatud telegrammistii, milles puuduvad muutelõpud, post- ja prepositsioonid, olema-verb jt. Telegrammistii kasutab laps seetõttu, et ta ei ole veel omandanud kõiki grammatilisi tunnuseid. Mõnikord võib kasutuse põhjus olla ka see, et laps pole veel võimeline grammatilisi morfeeme süntaktiliselt keerukates lausetes kasutama. Erinevad kasutuspõhjused tulenevad sellest, et grammatiliste vormide mõistmine ja kasutamine on kaks eri asja (Leiwo, 1993).

Morfoloogia omandamise võib jagada kolme perioodi: premorfoloogiline, protomorfoloogiline, morfoloogia täiskasvanute mõistes. Premorfoloogilisel etapil morfoloogilised muuted küll esinevad, kuid vormimoodustuse süsteem pole veel eraldunud üldisest kognitiivsest süsteemist. Protomorfoloogilise etapi algust iseloomustab morfoloogilise produktiivsuse areng. Esmalt loob laps oma grammatika, mis on algul reeglipärasem kui täiskasvanute oma ja muidugi väiksem. Laps keskendub alguses erinevatele vormidele, mis saavad teatud kategooria piires teistest olulisemaks (ja alguses sageli ainukesteks esindajateks). Alles mõne aja pärast morfoloogilised paradigmad tasapisi ühtlustuvad. Vormimoodustuse omandamise kõrgeim tase on morfoloogia täiskasvanute mõistes (Dressler & Karpf, 1995).

Grammatilise kategooria omandamine sõltub selle tähenduslikust ja vormilisest keerukusest ning kasutussagedusest. Näiteks tähenduslikult kerge on mitmuse vorm. Osastaval käandel on mitu lõpuvarianti, mis teevad käände omandamise potentsiaalselt keeruliseks. Samas on vormi kasutussagedus suur, mis siiski lihtsustab õige kasutuse omandamist (Karlep, 1998; Hallap & Padrik, 2008). Vormimoodustuse reegli omandamiseks on vaja vormi moodustamist näha paljude erinevate sõnade näitel. Ühe kindla sõna vormi mitmeid kordi nägemine ei too kaasa selle sõna vormimoodustuse reegli üldistamist teistele sõnadele, vaid ainult konkreetse sõnavormi meeldejätmise (Kaalep, 2010).

On leitud, et mitmekesise morfoloogiaga keel ergutab last muutemorfoloogiat juba varakult omandama. Argus (2008) on esitanud mõned eesti laste morfoloogia omandamist iseloomustavad tunnused. Esiteks selgitab autor, et laps ei omanda kogu muutemorfoloogilist süsteemi korraga, vaid alustab kesksest osast ning omandab esmajärjekorras kõige sagedasemad ja olulisemad vormid. Veel leidis ta laste morfoloogia omandamist uurides, et kõiki muuttüüpe ei omandata korraga. Nimelt arenes esialgu vormimoodustus ainult käändsõna kindlates ja sisendkeeles väga sagedastes muuttüüpides. Arguse sõnul ilmusid flektiivselt moodustatud vormid laste keelekasutusse varakult ja nende omandamine tekitas aktiivse vormimoodustuse ehk protomorfoloogilisel perioodil rohkem probleeme kui aglutinatiivselt moodustatud vormide omandamine.

Argus (2001, 2004) on uurinud esimeste käänete ilmumist eesti keelt kõnelevate laste kõnesse. Ta leidis, et kõige esimesed käändevormid, mida lapsed kasutama hakkavad on nimetav ja osastav. Ka eesti keele sugulaskeelt, soome keelt omandavate laste kohta on samalaadseid uurimusi teostatud. Olemasolevaid keelelisi andmeid analüüsides ilmnes, et soome keeles omandatakse osastav kääne varem kui omastav (Clahsen, Eisenbeiss &

Vainikka, 1994). Tulemuste põhjal võib väita, et nii eesti kui ka soome keeles on osastav kääne funktsionaalselt oluline käändevorm, mille omandamist alustatakse juba varajases eas. Näiteks saab laps osastava käändega väljendada soovi ja juhtida sündmusi (Argus, 2004). Karlepi (1998) järgi seisneb ainsuse omastava ja osastava vormide tähtsus keele omandamise aspektist selles, et tegemist on eestikeelse sõna tüvevariantidega.

Karlepi (1998) sõnul on vanus 1.6–3.0 grammatika omandamise seisukohast kõige olulisem, kuna sel perioodil kogutakse materjali, mille põhjal tehakse üldistusi. Grammatilised baasoskused omandab eakohase arenguga laps kolmandal eluaastal. Kolmeaastane laps valdab enamasti kõiki käändevorme. Neljandal eluaastal kasvab peamiselt kasutatavate lausemallide, sh liitlauset hulk, areneb muutevormide rakendamine eri funktsioonides ning sõnatuletus. Edaspidi kestab grammatiliste vormide täpsustamine, sõnatuletuse areng, omandatakse erandid ja lausete kasutamine sidusas tekstis. Eesti lastele valmistab peamiselt raskusi laadivaheldus (Karlep, 1998).

Eesti keele käändevormide moodustusoskust eakohase kõnearenguga lastel on uuritud Tartu ülikoolis kaitstud lõputöodes (Raidsalu & Sarapuu, 2007; Sülla, 2011; Heina, 2011). Raidsalu ja Sarapuu (2007) kasutasid oma bakalaureusetöös 5–6-aastaste eakohase kõnearenguga laste nimi- ja tegusõna tüve- ja grammatiliste morfeemide kasutusoskust uurides kontrollgrupina 4-aastaseid lapsi. Tulemustest ilmnes, et kõige sagedasem veatüüp omastava käände kasutamisel 4-aastastel lastel oli õige vormi kasutus vale tüvega. Nii Sülla (2011) kui ka Heina (2011) magistritöö uurimused kinnitasid sarnast tendentsi 5-aastaste laste puhul – enim raskusi valmistasid laadivahelduslikud sõnad. Ainsuse osastava käände kasutusel ilmnes kõikide nimetatud uurimuste tulemusena veatüüpide variatiivsus. Raidsalu ja Sarapuu (2007) oletasid, et põhjus võib olla selles, et nimetatud vanuses on ainsuse osastav aktiivses arengujärgus. Kolme uurimuse kõige raskemaks käändeks osutus mitmuse osastav.

Võib öelda, et eesti keeles kui rikka morfoloogiaga keeles ei piisa täisväärtuslikuks suhtlemiseks ainuüksi mahukast sõnavarast, vaid on vaja ka oskust sõnu grammatiliselt seostada. Vajalik on oskus moodustada ja kasutada sõnavorme vastavalt lauseloome vajadustele. Erinevalt nt inglise keelest, kus suurt rolli mängib sõnade õige järjestamine, avaldub eesti keele grammatilisus arvukates lõppudes ja tunnustes, mille liitmine sõnatüvele tingib viimases häälikumuutusi (Hallap & Padrik, 2008). Käänete süsteem on eesti keele morfoloogilise süsteemi mahukas ja esmapilgul ka keerukas osa. Käändeid on palju, ühe käände tunnusel on mitu erinevat allomorfi, peale selle pole ka nimisõnade muuttüübiga

lihtne ja reeglipärane (Argus, 2004). Siiski pole emakeele grammatika (nii morfoloogia kui ka süntaksi) omandamine keeruline, kui laps õpib tajuma analoogiat (Hallap & Padrik, 2008).

Käesoleva lõputöö eesmärk on välja selgitada ülesanded, mis sobivad omastava ja osastava käändevormi moodustusoskuse uurimiseks 3–4-aastastel lastel ning kirjeldada vastavate käändevormide kasutamisoskust. Sellest tulenevalt on püstitatud järgmised hüpoteesid:

1. Ülesanded eristavad kahte vanusegruppi (3-aastased ja 4-aastased).
2. Testiülesanded eristavad lapsi vanuserühma piires.

Lisaks on esitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised veatüübid esinevad 3-aastastel ja 4-aastastel lastel omastava ja osastava käände kasutamisel kõige sagedamini?
2. Millised sõnad sobivad omastava ja osastava vormi uurimiseks paremini?
3. Mida muuta koostatud metoodikas?

Metoodika

Katseisikud

Uuringu valimisse kuulus 60 eakohase kõnearenguga last vanuses 2.8–4.5 aastat, kellest 10-ga viis testid läbi käesoleva töö autor. Vanuse alusel jaotati lapsed kahte gruppi. 3-aastaste rühma moodustasid 31 last vanuses 2.8–3.5 (keskmine vanus 3.2). 4-aastaste rühma kuulus 29 last vanuses 3.6–4.5 (keskmine vanus 4.1). Rühmaõpetajate hinnangul ei esinenud uuringus osalenud lastel kõne ega üldise arengu probleeme (v.a. häälikute vaeghääldused, mida testis ei uuritud).

Uuritavad lapsed käisid Harjumaa, Läänemaa, Pärnumaa, Tartumaa ja Valgamaa koolieelsetes lasteasutustes. Kõik uuringus osalenud lapsed olid eesti emakeelega ja pärit üksikeelsetest peredest. Uuritavate laste vanemad andsid testide läbiviimiseks kirjaliku nõusoleku.

Mõõtevahendid

Mõõtevahendina kasutati 3–4-aastaste laste kõne hindamise testi pilootvarianti. Test koosnes kahest osast: 1) lauseloome ja mõistmise uurimine, 2) tegu- ja nimisõna ning käände- ja pöördvormide kasutuse uurimine. Testi läbiviimiseks kasutavad vahendid olid pildid ja mänguasjad.

Lauseloome ja mõistmise uurimine. 1. ülesanne: korralduste täitmine asjadega tegutsedes: tagasõnad, ja siis. Ülesandes kasutati erinevaid mänguasju (lennuk, auto, konn, jännes, 3 eri suuruses punast klotsi). Uurija juhistelet toetudes tegutses laps mänguasjadega. Tegutsemisjuhised koosnesid ühest või mitmest korraldusest.

2. ülesanne: lause moodustamine uurija tegevuse alusel. Uurija tegutsemisel esemetega innustati last rääkima, mida ta näeb. Ülesande kaudu uuriti tagasõnade kasutust, eri käänete moodustust (mitmuse nimetavat, alaleütlevat käänat adressaadi funktsioonis, kaasaütlevat käänat vahendifunktsioonis), tegusõna ainsuse ja mitmuse 3. pöörde ning lihtmineviku ainsuse ja mitmuse 3. pöörde moodustusoskust. Katsematerjalina kasutati mänguasju (konn, auto, 2 jänest, lennuk, 3 eri suuruses punast klotsi, punane ja kollane pliiats, karp, paber).

3. ülesanne: lause järelekordamine. Katsevahendina kasutati kahte jänest, kes uurija vahendusel omavahel dialoogi vormis vestlesid. Ülesandes uuriti lapse oskust lauset järele korrata.

4. ülesanne: korralduste täitmine asjadega tegutsedes. Ülesande esimeses osas kasutati katsematerjalina kolme eri suuruses punast klotsi. Uuriti tegutsemist korralduste alusel, milles sisaldus kaks tunnust (värvus, hulk, koht) ja kus esines *kõige*-vorm. Ülesande teises osas võeti laualt ära kaks väiksemat punast klotsi ja asetati lauale veel mänguasju (auto, lennuk, konn, jännes, karp, sinine, valge, kollane klots). Selles osas uuriti kaheosalise korralduse ning tagasõna *vahele* mõistmist.

5. ülesanne: lause muutmine (eitava kõne kasutamine). Katsematerjalina kasutati jänest ja konna, kes uurija vahendusel üksteisega suhtlesid. Uuriti lapse oskust etteantud lause põhjal moodustada lause eitavas vormis.

6. ülesanne: lause moodustamine piltide alusel. Katsematerjalina kasutati ebaharilikke olukordi kujutavaid värvilisi A5 formaadis pilte. Ülesandes mõõdeti lapse lausungi pikkust morfeemides, mistõttu ülesanne lindistati diktofonile.

Tegu- ja nimisõnade ning käände- ja pöördevormide kasutamise uurimine. Katsevahendina kasutati A5 formaadis värvilisi pilte, mis kujutasid jäneste Juta ja Jussi päeva. Veel kasutati väikesi toiduainete pilte ja mänguasju (konn, karu, pall, lennuk, 3 eri suuruses punast klotsi, pliiats, karp). Ülesandes kasutatud käesoleva töö seisukohast huvipakkuv keeleline materjal oli järgmine: 5 sõna mitmuse nimetavas käändes, 4 sõna omastavas käändes, 7 sõna ainsuse osastavas ja 7 sõna mitmuse osastavas käändes. Esineb kaks vältevahelduslikku sõna (*'kirss : kirsi, 'seen : seene*). Ülesannetes pole ühtegi laadivahelduslikku sõna. Seda seepärast, et nagu eelnevatest uurimustest (Raidsalu & Sarapuu, 2007; Sülla, 2011; Heina, 2011) ja ka kirjandusest teada (Karlep, 1998) valmistab laadivahelduslike sõnade vormimoodustus raskusi veel ka eelkooliealistele Eesti lastele. Sellele toetudes võib eeldada, et seesuguste sõnade kasutamine tooks kaasa ülesannete väga madala soorituse ja ei võimaldaks uuritavate käänete kasutusoskust objektiivselt hinnata.

Protseduur

Lapsi uurisid eripedagoogika osakonna tudengid, kes olid enne testimist läbinud vastavasisulise koolituse. Iga lapsega viidi uuring läbi individuaalselt. Ühe lapsega kulus testi läbiviimiseks aega umbes 1 tund. Vajadusel toimus testimine mitmes osas (erinevatel päevadel, ühel päeval enne ja peale lõunat). Testimine toimus ruumides, kus uurija ja laps said segamatult suhelda (puudusid kõrvalised isikud ja segavad helid). Vestlus lapsega lindistati diktofonile ning hiljem transkribeeriti vastused protokollile. Ülesannete esitamise järjekord oli iga lapse puhul ühesugune, st esmalt sooritati lauseloomet ja mõistmist uurivad ülesanded

ning seejärel käände- ja pöördevormide kasutamist uurivad ülesanded. Enne iga ülesande sooritamist tegi uurija lühikese sissejuhatuse ülesandesse ning esitas enamiku ülesannete (v.a. korralduste täitmine asjadega tegutsedes) puhul lapsele 1–2 näidist. Arvestades laste vanust, toimus kogu uurimisprotsess võimalikult mänguliselt. Uurija võis vajadusel kasutada abistamisvõtteid (nt ülesande korralduse uuesti esitamine, abistavad küsisõnad).

Töö autor viis kõigi uuritud 10 lapsega läbi kogu testi, ülejäänud uurimismaterjali sai teistelt tudengitelt. Nüüd ja edaspidi keskendutakse vaid omastava ja osastava käände uurimist puudutavate ülesannete kirjeldamisele ja tulemuste tõlgendamisele.

Tegu- ja nimisõnade ning käände- ja pöördevormide kasutuse uurimine. Katsevahendid olid värvilised tegevuspildid, väikesed toiduainete pildid, mänguasjad ja esemed. Ülesande käigus näidati lapsele pilti ja paluti selle kohta rääkida. *Näide 1.* Uurija näitab lapsele pilti, kuidas jäneseid hambaid pesevad. *Vaata! Mis Jutal käes on? Hambahari. Mida Juta teeb? Peseb hambaid.* Ülesandes tegutseti ka mänguasjadega. *Näide 2.* *Juss jagas mänguasju. Vaata, mille Juta sai? Mille konn sai? Mille karu sai? Lennuki, seene, pliiatsi.* Väikeseid toiduainete pilte kasutati osastava käände uurimiseks. *Näide 3.* *Vaata, mida Juta tahab süüa!* Uurija näitab pilte, kus peal üks toiduaine. *Juta tahab süüa ... (abi: mida?) porgandit, kirssi, jäätist, õuna seent, kommi, kapsast. Jussil on kõht väga tühi. Tema tahab palju süüa.* Uurija näitab väikseid pilte, kus eelnevalt nimetatud toiduaineid on mitu. *Juss sööb palju ... (abi: mida?) porgandeid, kirsse, jäätiseid õunu, seeni, komme, kapsaid.*

Kodeerimine. Protokollide alusel kodeeriti laste vastused vastavalt kodeerimisjuhendile (lisa 2). Andmetöötluseks kasutati programmi Microsoft Excel 2007.

Tulemused

Tulemuste tõlgendamisel vaadeldakse omastava ja osastava käände kõrval ka mitmuse nimetava käände moodustusoskust.

Kõikide ülesannete soorituse vahel ilmnis statistiliselt oluline erinevus 3-aastaste ja 4-aastaste vahel ($p = 0,006$). Mitmuse nimetava, ainsuse omastava ja osastava käände moodustamine osutus jõukohaseks mõlemale vanusegrupile (tabel 1). Kõige kergemaks osutus mõlemal vanusegrupil mitmuse nimetav (3-aastased $M = 4,7$, $SD = 0,5$; 4-aastased $M = 5$, $SD = 0,2$) ja omastav kääne täissihitise märkimiseks (3-aastased $M = 3,8$, $SD = 0,6$; 4-aastased $M = 4$, $SD = 0,2$). Kõige vähem õiged vastused andsid mõlemad vanusegrupid mitmuse osastava käände kasutamise ülesannetes osasihitise märkimiseks, kus õigete vastuste osakaal oli 3-aastastel 40% ja 4-aastastel 54% (vastavalt $M = 2,8$, $SD = 1,7$; $M = 3,8$, $SD = 1,9$). Rühmade soorituste võrdlemiseks käänete kaupa teostati t-test (kasutatakse ka edaspidi p väärtuste leidmisel), mis näitas statistiliselt olulist erinevust mitmuse nimetava, ainsuse ja mitmuse osastava käändevormi kasutamisoskuse vahel.

Järgnevalt vaadeldakse, kas keskmise ja standardhälbe alusel saab lapsed jaotada edukusgruppidesse (edukad $< M + SD$, keskmised, edutud $< M - SD$). Andmetest selgub, et omastava käände kasutust nõudvates ülesannetes eristuvad 3-aastaseid lapsed vanuserühma piires. Mitmuse osastava käände kasutust uurivates ülesannetes eristuvad nii 3-aastased kui ka 4-aastased vanuserühma piires. Teiste käänete osas vanusegruppe ei tekkinud.

Tabel 1. Mitmuse nimetava, ainsuse omastava ja osastava ning mitmuse osastava käände moodustamise tulemused

Käändevorm	Võimalike õigete vastuste arv	M	SD	Oluline erinevus rühmade vahel ($p < 0,05$)
Mitmuse nimetav	5			0,02
3-aastased		4,7	0,5	
4-aastased		5	0,2	
Omastav kääne	4			
3-aastased		3,8	0,6	
4-aastased		4	0,2	
Ainsuse osastav kääne	7			0,04
3-aastased		6,1	0,7	
4-aastased		6,4	0,8	
Mitmuse osastav kääne	7			0,005
3-aastased		2,8	1,7	
4-aastased		3,8	1,9	

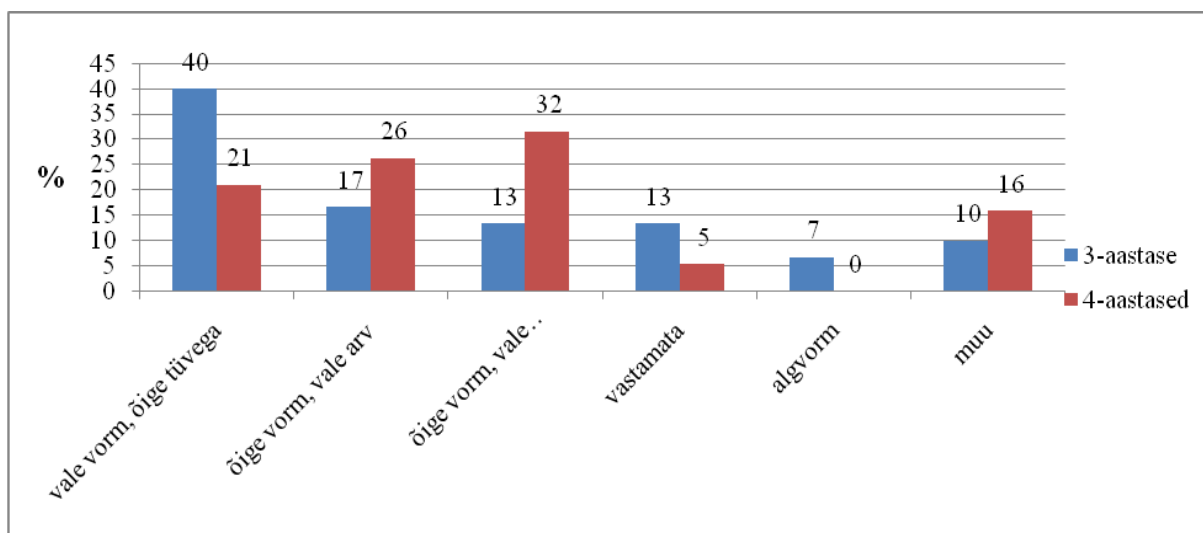
Märkus. M – õigete vastuste keskmine, SD – standardhälve, p – olulisuse nivoo

Mitmuse nimetava käände moodustamisel oli mõlemal vanuserühmal väga kõrge õigete vastuste protsent – 3-aastastel 95%, 4-aastastel 99%. 3-aastaste vead olid seotud vastamata jätmisega ning vale vormi kasutamisega (nt *kollast* pro *kollased*) (lisa 3, tabel 2). Lisas 3, tabelist 6 nähtub, et sõna *kollast* kasutamisel ilmnes statistiliselt oluline erinevus vanusegruppide vahel ($p < 0,05$).

Omastava käände kasutamisel täissihitise märkimiseks tegid vigu peamiselt 3-aastased (7 viga 8-st) (lisa 3, tabel 3). Noorema vanuserühma sagedasemad veatüübid olid vale lõpuvariant õige tüvega (nt *lennuku* pro *lennuki*), algvorm ja vastamata jätmine. Ainuke veatüüp, mis esines ühel lapsel 4-aastaste vanusegrupis, oli vale lõpuvariant õige tüvega. Statistiliselt olulist erinevust sõnade kasutuse võrdlemisel vanusegruppide vahel ei ilmnenud.

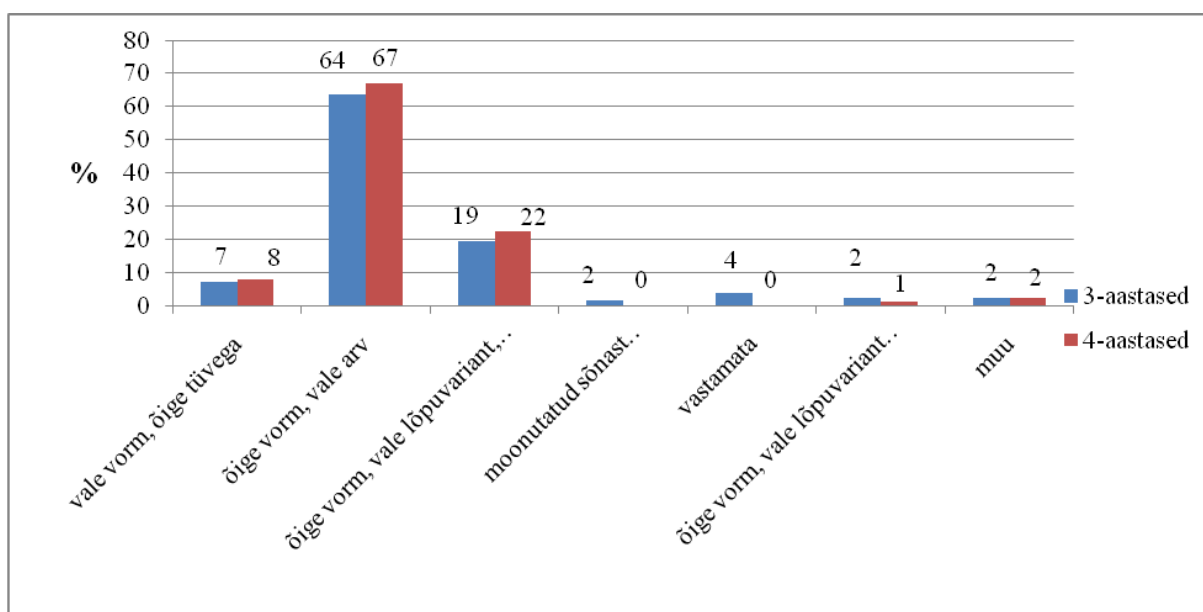
Ainsuse osastav kääne osutus raskemaks kui omastav, kuid kergemaks kui mitmuse osastav kääne. Jooniselt 1 selgub, et ainsuse osastava käände kasutust iseloomustab vigade mitmekesisus. Kõige sagedasemaks veatüübiks 3-aastastel oli vale vormi kasutamine õige tüvega ehk vale käände kasutamine (nt *seene* pro *seent*). Mõlemad vanusegrupid asendasid osastava käände omastava käändega. 4-aastaste rühmas oli kõige enam esinenud veatüüp õige vorm, vale lõpuvariant, õige tüvi (nt *õuni* pro *õuna*). Veatüüp „muu“ sisaldas vigasid, mida oli kogu valimi peale mõni üksik (lisa 3, tabel 4). Muuhulgas kuulus sinna suulise kõne mõjutustel moodustatud käändevormid (nt *jätsi* pro *jäätist*). Erinevalt 3-aastastest ei esinenud 4-aastastel kordagi algvormi kasutamist. Ainsuse osastava käände moodustamisel osutasid nooremas vanusegrupis kõige lihtsamateks sõnadeks *kommi* ja *kapsast* (õigete vastuste osakaal 100%). Nii 3-aastastel kui ka 4-aastastel osutus kõige keerulisemaks sõna *seent* käänamine (õigete vastuste osakaal vastavalt 29% ja 62%). Nimetatud sõna puhul ilmnes ka statistiliselt oluline erinevus rühmade vahel ($p < 0,05$) (lisa 3, tabel 3).

Joonis 1. Ainsuse osastav kääne (% vigade koguhulgast)

Mitmuse osastava käände kasutamine osutus mõlemal vanuserühmal kõige vigaderohkemaks. Mitmuse osastava käände moodustamisel kasutasid nii 3-aastased kui ka 4-aastased kõige sagedamini õiget vormi vales arvus (nt *porgandit* pro *porgandeid*, *õuna* pro *õunu*). Jooniselt 2 nähtub, et erinevaid veatüüpe esineb 3-aastastel rohkem. Nt 4-aastased ei kasutanud kordagi moonutatud sõnast tõlgendamatu vormi ega jätnud vastamata. Veatüüp „muu“ sisaldas teiste seas sõnu, mis olid õige vormi vale tüvega (nt *kapseid* pro *kapsaid*) ja sõnu, mis olid moodustatud suulise kõne mõjutustel (nt *õuntsi* pro *õunu*, *jätat* pro *jäätiseid*).

Joonis 2. Mitmuse osastav kääne (% vigade koguhulgast)

Mitmuse osastava käände kasutamist uurivates ülesannetes ilmneseid vead iga sõna kasutamisel. Mõlemale vanuserühmale valmistas enam probleeme sõnade *õunu* ja *kapsaid* õige kasutamine. Kõige paremini õnnestus 4-aastastel sõnade *seeni* ja *kirsse* eeldatud vormi moodustamine. Statistiliselt oluline erinevus rühmade vahel ($p < 0,05$) kajastus sõnade *jäätiseid* ja *kirsse* kasutusel.

Arutelu

Käesoleva töö eesmärk oli välja selgitada ülesanded, mis sobivad omastava ja osastava käändevormi moodustusoskuse uurimiseks 3–4-aastastel lastel ning kirjeldada vastavate käändevormide kasutamisoskust.

Töö esimese hüpoteesi järgi oletati, et ülesanded eristavad kahte vanusegruppi – 3-aastased ja 4-aastased. Kahe vanusegrupi kõikide käänete kasutust võrreldes ilmnis statistiliselt oluline erinevus, mis näitab, et uuritud käänete puhul eristuvad üksteisest 3-aastased ja 4-aastased lapsed. Seega leidis esimene hüpotees kinnitust. Statistiliselt olulised erinevused ilmnesisid käänete kaupa mitmuse nimetava, ainsuse osastava ja mitmuse osastava käände puhul. Omastava käände kasutust uurivates ülesannetes statistiliselt olulist erinevust ei leitud, seega ei saa öelda, et omastava käändevormi moodustamisel eristusid üksteisest 3-aastaste ja 4-aastaste vanuserühm.

Teise hüpoteesi kohaselt eeldati, et testiülesanded eristavad lapsi vanuserühma piires. See leidis kinnitust vaid osaliselt. Tulemustest selgus, et vanuserühma piires eristusid ainsuse osastava käände kasutamisel 3-aastased lapsed ja mitmuse osastava käände kasutamisel nii 3-aastased kui ka 4-aastased. Nimetatud käänete puhul sai vanuserühma jagada edukusgruppidesse (edukad, keskmised, edutud). Mitmuse nimetava ja omastava käände moodustamist nõudvates ülesannetes oli mõlemas vanuserühmas kõrge õigete vastuste keskmine, mistõttu võis ülesannete sooritust mõlemas vanusegrupis pidada ühtviisi edukaks.

Omastava ja osastava käände kasutust uurivate ülesannete tulemustest selgus, millised on kõige sagedasemad veatüübid nimetatud käänete kasutamisel 3–4-aastastel lastel. Kuna omastava käände kasutamisel lapsed eriti vigu ei teinud, siis ei kerkinud esile ka ühtegi kindlat veatüüpi. Ainsuse osastava käände kasutust iseloomustas vigade variatiivsus, mis on kooskõlas eelnevate uurimistulemustega (Raidsalu & Sarapuu, 2007; Sülla, 2011; Heina, 2011). 3-aastaste kõige sagedasem veatüüp oli vale vormi kasutamine õige tüvega (nt *seene* pro *seent*). 4-aastastel lastel kujunes kõige sagedasemaks veatüübiks õige vorm, vale lõpuvariant, õige tüvi (nt *õuni* pro *õuna*). Tõepoolest võib veatüüpide hulka ja esinemissagedust vaadates nõustuda Raidsalu & Sarapuu (2007) oletusega, et 4-aastastel on nimetatud vanuses ainsuse osastav kääne aktiivses arengujärgus. Sama kehtib ka 3-aastaste laste kohta, kes ainsuse osastava käände moodustamiseks kasutavad mitmeid erinevaid variante. Mitmuse osastava käände moodustamisel kujunes 3-aastastel ja 4-aastastel kõige sagedamaks veatüübiks õige vorm, vale arv ehk teisisõnu kasutati sõna õiges käändes, kuid vales arvus (nt *porgandit* pro *porgandeid*). 3-aastastel esines veel mõningaid veatüüpe (nt

moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm, vastamata), mis 4-aastastel kordagi ei esinenud. Mitmuse osastava käände kasutust nõudvad ülesanded osutusid mõlemale vanuserühmale kõige keerulisemaks. Samas on ka teada, et mitmuse osastava käändevormi moodustamise muudab raskeks paljude lõpuvariantide olemasolu (Kaalep, 2010).

Mitmuse nimetava käände uurimiseks kasutatavatest sõnadest leiti statistiliselt oluline erinevus sõna *kollased* kasutamise vahel. Üldiselt võib öelda, et ülesandesse valitud sõnadest nõutud vormi moodustamine osutus mõlemas vanusegrupis lihtsaks. Kirjandusest on teada, et lapse kõnesse ilmuvad kõige esimesena sõnad nimetavas käändes (Argus, 2001, 2004), mistõttu võib ka nimetava käände moodustamine mitmuses 3.–4. eluaastaks enamasti omandatud olla. Omastava käände kasutust uurivatest sõnadest eksiti nt sõna *lennuk* käänamisel. Ülesande õigete vastuste osakaal oli väga kõrge. Nagu eespool mainitud, ei sisaldanud ülesanded laadivahelduslikke sõnu, mille vormimoodustus valmistab raskusi veel ka uuritavatest lastest vanematele lastele (Karlep, 2008). Arvatavasti pärinesid omastava käände kasutusoskust uurivad sõnad laste baassõnavarast ja olid igapäevaelust tuttavad, mistõttu õnnestus nende käänamine mõlemas vanusegrupis väga hästi. Samas oskab 3-aastane laps Karlepi (1998) sõnul enamasti kõiki käändevorme, mis võis ka mõjutada ülesande sooritust. Ainsuse osastava käände uurimiseks kasutatud sõnadest kõige keerulisemaks osutus mõlemale vanusegrupile sõna *seent* õiges vormis esitamine. Selle sõna kasutuses vanusegruppide vahel leiti ka statistiliselt oluline erinevus. Märkimisväärselt raske oli *seent* kasutamine 3-aastaste laste jaoks, kellest vaid kolmandik suutis sõna eeldatud vormis öelda. See-eest teiste sõnade puhul säärast olukorda ei täheldatud. Kõige lihtsamaks osutus 3-aastastel sõnad *kommi* ja *kapsast*, 4-aastastel *jäätist* ja *porgandit*. Üldiselt võibki öelda, et kõik sõnad (v.a. *seent*) olid lastele jõukohased (õigete vastuste protsent 3-aastastel vahemikus 90–100%, 4-aastastel 87 – 100%). Mitmuse osastava käände kasutust uurivatest sõnadest leiti gruppidevaheline oluline erinevus sõnade *jäätiseid* ja *kirsse* puhul. Mitmuse osastav käände on kahtlemata üks keerulisema vormimoodustusega käände eesti keeles. Arvestades uuritavate laste vanust ja seda, et mitmuse osastav valmistab raskusi ka vanematele lastele, võib oletada, et selle käände moodustamisel ei olene käände õige kasutamine ainuüksi konkreetsest sõnast. Vigade rohkuse tingib ka mitmuse osastava vormimoodustuse eripära – paljude erinevate lõpuvariantide olemasolu.

Edasiste uuringute tarbeks võib nimetava käände uurimiseks soovitada sõna *kollast*, ainsuse osastava uurimiseks sõna *seent* ja mitmuse osastava uurimiseks sõnu *jäätiseid* ja *kirsse*. Omastava käände uurimiseks peaksid valitud sõnade kasutamine lastele enam

väljakutset pakkuma. Omastava käände uurimiseks oleks otstarbekas kasutada sõnu, mis ei tähista lapse mänguasju, kuid millega ollakse eelnevalt kokku puutunud.

Kuna siinne töö on pilootuurimus 3–4-aastaste eesti keelt emakeelena kõnelevate laste omastava ja osastava käände kasutusoskuse uurimisest, siis ei saa selle põhjal teha lõplikke järeldusi. Selleks seab piirangu ka vähene uuritavate laste hulk. Uurimistulemusi võis mõjutada ka testimise läbiviimise protsess, mis oli lastele enamasti uudne kogemus. Ometi saab selle uurimuse kaudu aimu, millistes osades eristuvad 3-aastased lapsed omastava ja osastava käände kasutusel 4-aastastest lastest, millised on sagedasemad veatüübid ning millised on põhilised raskused ja mis on selles vanuses lastele kerge.

Tänuõnad

Täna kõikide lasteaegade rühmaõpetajaid, kes olid abiks uurimuse valimisse sobilikus vanuses laste leidmisel. Suur tänu lapsevanematele, kes andsid nõusoleku oma lapse uurimiseks.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kasutatud kirjandus

- Argus, R. (2001). Morfoloogia areng keele omandamise varasel etapil: kolmikud ja üksik laps. M. Veisson (Toim), *Väikelaps ja tema kasvukeskkond II (artiklite kogumik)* (lk 90–107). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Argus, R. (2004). Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni. M. Erelt (Toim), *Emakeele Seltsi Aastaraamat* (lk 23–49), 49. Tallinn: Emakeele Selts.
- Argus, R. (2008). *Eesti keele muutemorfoloogia omandamine*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Clahsen, H., Eisenbeiss, S., Vainikka, A. (1994). The Seeds Of Structure. A Syntactic Analysis of the Acquisition of Case Marking. In T. D. Hoekstra, B. Schwartz (Eds.), *Language Acquisition Studies in Generative Grammar* (pp 85–118). John Benjamins Publishing Company.
- Dressler, W. U., Karpf, A. (1995). The theoretical relevance of pre- and protomorphology in language acquisition. In G. Booji, J. van Marle (Eds.), *Yearbook of morphology 1994* (pp. 99–122). Kluwer Academic Publishers.
- Ehala, M. (2001). *Eesti keele struktuur*. Tallinn: Künnamees.
- Ehala, M., Habicht K., Kehayov P., Zabrodskaja A. (2012). *Keel ja ühiskond*. Tallinn: Künnamees.
- Erelt, M., Kasik, R., Metslang, H., Rajandi, H., Ross, K., Saari, H., Tael, K., Vare, S. (1995). *Eesti keele grammatika 1. Morfoloogia sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. (2007). *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti keele Sihtasutus.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Heina, M. (2011). *Käändevormide kasutamine ja mõistmine spetsiifilise kõnearengupuudega lastel*. Magistritöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja haridusteaduskond. Eripedagoogika osakond.
- Hint, M. (1998). *Häälikutest sõnadeni: eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hint, M. (2004). *Eesti keele foneetika ja morfoloogia*. Tallinn: Avita.
- Kaalep, H-J. (2010). Mitmuse osastav eesti keele käändesüsteemis. *Keel ja kirjandus*, 2, 95–111.
- Karlep, K. (1998). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Karlsson, F. (2002). *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Kivi, L., Sarapuu, H. (2005). *Laps ja lasteaed*. Tartu: Atlex.
- Leiwo, M. (1993). *Lapse keeleline areng*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Padrik, M., Hallap M., Aid, M., Mäll, R. (2013). *5–6-aastaste laste kõne test*. Tartu: Studium Publishers.
- Raidsalu, R., Sarapuu, L. (2007). *Nimi- ja tegusõnade tüve- ja grammatiliste morfeemide kasutamine 5- ja 6-aastaste eakohase arenguga lastel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Haridusteaduskond. Eripedagoogika osakond.
- Süllä, K. (2011). *Käändevormide kasutamine ja mõistmine primaarse ja sekundaarse alakõnega lastel*. Magistritöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja haridusteaduskond. Eripedagoogika osakond.

Lisa 1

Ülesannete metoodika

B. Tegu- ja nimisõnade ning käände- ja pöördvormide kasutuse uurimine

Vahendid: tegevuspildid, kus tegelasteks jänku Juta ja jänes Juss;
väikesed toiduainete (porgand/porgandid, kirss/kirsid, jäätis/jäätised, õun/õunad, seen/seened, komm/kommid, kapsas/kapsad) pildid;
näpunukud/mänguloomad (Juta, Juss, karu, konn);
esemed: lennuk, 3 punast klotsi, pliiats, karp
keskmise suurusega pall (mida lapsel hea püüda)

PILT JA UURIJA TEGEVUS	KEELEMATERJAL
<p>I HOMMIK</p> <p>Juss ja Juta on Sulle juba tuttavad jänesed. Jänkud ärkasid hommikul üles ja läksid vannituppa.</p>	
<p>1. PILT: JUSS JA JUTA PESEVAD: keskel kraanikauss. Ühel pool kraanikaussi on jänesetüdruk Juta, kes peseb hambaid, st ta käes on hambahari ja Juta hõõrub sellega kahte suurt valget hammast, mis paistavad suust; teisel pool kraanikaussi on nagi ja nagi rätik, mille külge jänkupoiss Juss käsi kuivatab, st rätik on nagi, mitte Jussi käes ja Juss kuivatab käsi selle külge!</p> <p>Vaata, mis Jutal käes on?</p> <p>Mida Juta teeb?</p> <p>Millega Juta hambaid peseb?</p> <p><i>Uurija imiteerib hammaste pesemist:</i> Vaata, mida mina teen!</p> <p>Ütle konnale!</p> <p>Pese sina ka mängult hambaid (<i>näita, kuidas sina hambaid pesed</i>). Mida sa teed?</p> <p>ABI: kui laps ei tee, võtab uurija lapse kae ja teeb hammaste pesemise liigutusi</p> <p>Vaata, mis siin on!</p> <p>Vaata, mis Jussil käes on?</p> <p>Mida Juss teeb?</p> <p>Millega Juss käsi kuivatab?</p> <p><i>Võtta pilt eest ära:</i> ütle konnale ka, mida Juss tegi.</p>	<p><i>Hambahari</i></p> <p>PESEB hambaid</p> <p><i>Harjaga, hambaharjaga</i></p> <p>PESED hambaid</p> <p>PESEN hambaid.</p> <p><i>Kraanikauss</i></p> <p><i>käterätik/rätik</i></p> <p>KUIVATAB</p> <p>Rätikuga/käterätikuga</p> <p>KUIVATAS käsi.</p> <p>KUIVATASID</p>

<p><i>Uuri ja imiteeri käte kuivatamist: Vaata, mina ka kuivatan nüüd mängult käsi. Nüüd lõpetasin! Ütle konnale ka, mida ma tegin.</i></p>	
<p>2. PILT: JUSS JA JUTA KAMMIVAD: pildil kaks jänest – poiss ja tüdruk – kel kummalgi käes kamm – võiks olla erinevat värvi-sinine ja punane. Ühel jänesel käsi kammiga tõusnud kõrvade vahele pea peale, teisel käsi kammiga liikumas pea suunas.</p> <p>Mis Jussil ja Jutal käes on?</p> <p>Mida jätkud sellel pildil teevad?</p> <p>Millega Juss pead kammib?</p> <p><i>Võtta pilt eest ära: ütle konnale ka, mida Juss ja Juta tegid.</i></p> <p><i>Uuri ja imiteeri juuste kammimist: Vaata, mida mina teen!</i></p> <p>Kammi sa ka! Mida sa teed?</p> <p>Mida me koos teeme? ABI: kui laps ei tee, võtab uurija lapse käe ja kammib lapse käega.</p> <p>Konn tahab ka kammida. Aga tal ei ole kammi. Ta ei saa kammida ilma... (ABI: osutada pildil kammile; ILMA MILLETA?)</p>	<p>Kamm</p> <p>KAMMIVAD</p> <p>Kammiga</p> <p>KAMMISID</p> <p>KAMMIN</p> <p>KAMMIME</p> <p>kammita</p>
<p>II Päev</p> <p>Juta ja Juss lähevad õue.</p>	
<p>3. PILT: JUSS RONIB. (pilt, kus Juss ronib redelit mööda puu otsa. Juss on juba redeli alumisel pulgal, käed/käpad erineval kõrgusel redelipulkadel ja Jussil üks jalg/käpp on alumisel pulgal, teine teisel või õhus, liikumas järgmise pulga poole. Jussil on seljas riided: pluus/särk, püksid, kingad).</p> <p>Juss läks õue. Vaata, mis Jussil seljas on? Mis see/need on? (ABI: osutab pildil vastavale riietuseemele, küsib uuesti: mis see/need on?)</p> <p>Vaata pilti, mida Juss siin teeb?</p> <p>Mina tahan ka ronida. Hakkangi ronima. <i>Uuri ja imiteeri ronimist.</i> Teeme koos/kahekesi. (roni sina ka!). Mida me nüüd teeme?</p> <p>Nüüd ma väsisin ära. Lõpetame! Mida ma tegin?</p> <p>Aga mida sina tegid?</p>	<p>Pluus, püksid, kingad/tossud</p> <p>RONIB</p> <p>RONIME</p> <p>RONISID</p> <p>RONISIN</p> <p>redelita</p>

<p>Konnake tahab ka ronida puu otsa. Aga tal ei ole redelit. Konn ei saa ronida ilma... (ABI: osutada pildil redelile, ILMA MILLETA?)</p>	
<p>4. PILT: JUTA KORJAB SEENI: Pilt: Juta seisab korv käes. Pildil on üks pruun seen, mille peal on liblikas + väiksed seente aplikatsioonid (eraldi pildikesed, mida saab taustapildile kinnitada): 3 kollast seent, 2 punast seent</p> <p>Vaata, siin on Juta. Vaata, mis Jutal käes on?</p> <p>Vaata, mis siin kasvavad!</p> <p>Mis värvi on need seened (<i>osutada kollastele ja siis punastele</i>)</p> <p>Mitu kollast seent on?</p> <p>Abi: osutada seentele; loe kokku, mitu on!</p> <p>Mitu punast seent on?</p> <p>OI, vaata, kes siia lendas (<i>osutada pruunile seenele</i>)!</p> <p>Oi, kui palju seeni siin on! Mis sa arvad, mida Juta tahab teha?</p> <p>Abi: Kui laps ütleb <i>võtta</i>, siis korrata eeldatud sõna: jah, seeni korjata.</p> <p>Mina ka korjan seeni (võtan pildilt seente aplikatsioone). Ütle konnale, mida ma teen!</p> <p>Aita sina ka Jutat! Korja ka seeni! (<i>laps võtab pildilt ülejäänud seente aplikatsioonid</i>) Mida sa teed?</p> <p>Nüüd on kõik seened korjatud. Mida me koos tegime?</p>	<p>Korv</p> <p>Seened</p> <p>Kollased/punased</p> <p>Kolm</p> <p>kaks</p> <p>liblikas</p> <p>Seeni KORJATA</p> <p>KORJAD</p> <p>KORJAN</p> <p>KORJASIME</p>
<p>Mängime meie vahepeal palli. (<i>natuke mängida lapsega palli, visata palli lapsele ja püüda</i>).</p> <p>Mida mina nüüd teen? (<i>hoida palli käes, nagu hakkaks viskama</i>)</p> <p>Mida sa teed? (Abi: Mina viskan sulle palli. Ütle, mida sina teed palliga! → Püüa! Mida sa teed?)</p> <p>Nüüd viska mulle pall! Mida sa tegid?</p> <p>Ja mida mina tegin palliga?</p>	<p>VISKAD</p> <p>PÜÜAN</p> <p>VISKASIN</p> <p>PÜÜDSID</p>
<p>Nüüd hakkavad Juss ja Juta midagi vahvat tegema.</p>	

<p>NÄPUNUKUD: <i>Urija imiteerib mõlema jäneseга hüppamist.</i></p> <p>Mida Juss ja Juta teevad?</p> <p>Jussi NUKK lõpetab hüppamise. Ütle konnale ka, mida Juss tegi?</p> <p>Mina tahan ka! Vaata, mida ma nüüd teen! <i>Urija imiteerib hüppamist.</i></p> <p>Hüppa nüüd sina ka! Teeme koos! Mida me teeme? (<i>võib lapsel käest kinni võtta</i>)</p> <p>Ütle ka konnale, mida me koos tegime.</p>	<p>HÜPPAVAD</p> <p>HÜPPAS</p> <p>HÜPPAD</p> <p>HÜPPAME</p> <p>HÜPPASIME</p>
<p>Oi vaata, kes veel siia tuli! (<i>uurija lisab karu</i>). Nüüd hakkavad sõbrad koos mängima. Juss jagab asju (<i>Jussi juures on kast, kus on sees lennuk, 3 klotsi, pliiats, seene aplikatsioon</i>). (<i>Urija imiteerib andmist, asetab nt lennuki ühe looma ette ja ütleb „Palun“</i>.)</p> <p>Kellele andis Juss mänguasja? (<i>Sama tegevus ka pliiatsi ja seenega</i>.) Juss andis mänguasja...</p> <p>(Abi: kellele? Kui laps vastab valesti, siis ütleb uurija sõna lauses õigesti nt Juss andis asja <u>konnale</u>. Teiste sõnade puhul on abiks vaid küsisõna)</p> <p>Vaata, mille Juta sai? Mille konn sai? Mille karu sai? (<i>osutada esemetele</i>)</p> <p>Oi, Jussil ei olegi midagi. Anname talle ka mänguasju (kastis kolm klotsi)</p> <p>Vaata, mille konn Jussile annab! (<i>uurija imiteerib tegevust ja ütleb „Palun“</i>)</p> <p>Kellelt sai Juss klotsi? Juss sai klotsi ... (<i>osutada konnale</i>)</p> <p>(Abi: kellelt? Kui laps vastab valesti, siis ütleb uurija sõna lauses õigesti nt Juss sai klotsi <u>konnalt</u>. Teiste sõnade puhul abiks küsisõna)</p> <p>Karu annab ka Jussile klotsi. Kellelt sai Juss klotsi...? (<i>osutab</i>)</p> <p>Juta ka andis klotsi. Kellelt sai Juss klotsi... (<i>osutab</i>)?</p> <p>Vaatame, mis asjad loomadel nüüd on? Kellel on pliiats? (<i>uurija osutab loomale</i>). Kellel on lennuk/seen.</p>	<p>Karu</p> <p>Karule</p> <p>Konnale, Jutale/jänkule</p> <p>Lennuki, seene, pliiatsi</p> <p>klotsi</p> <p>konnalt,</p> <p>karult, Jutalt</p> <p>Konnal, karul, Jutal/jänkul</p>

<p>(Abi: Kui laps vastab valesti, siis ütleb uurija sõna õigesti nt <u>konnal</u> on lennuk. Teiste sõnade puhul abi enam ei anta)</p>	
<p>Nüüd hakkavad sõbrad jooksmas. (<i>panna konn, karu ja jänes Juta üksteise järele vahedega seisma, Jussiga joosta kõigepealt mööda konnast, siis....</i>) Juss on väga kiire. Vaata, kellest ta mööda jookseb! (<i>uurija imiteerib loomadega tegevust</i>). Juss jookseb mööda ...</p> <p>(Abi: kellest? Kui laps vastab valesti, siis ütleb uurija esimese sõnavormi lauses õigesti, nt Juss jooksis mööda <u>konnast</u>. Teiste sõnade puhul abiks vaid küsisõna)</p>	<p>Konnast, karust, Jutast/jänkust</p>
<p>5. PILT: JUTA KIIGUB, JUSS ON KUKKUNUD KIIGELT: pildil kaks kiiku, ühel istub Juta, teine kiik on tühi, kiige ees on maha kukkunud Juss-selili maas, jalad õhus ja kurb nägu peas, SUUR pisar silmas</p> <p>Vaata, mida Juta teeb!</p> <p>Vaata, mis Jussiga juhtus!</p> <p>Oi, Juss sai haiget. Vaata Jussi nägu! Juss ei ole enam rõõmus, Juss on .... (ABI: MISSUGUNE?)</p>	<p>KIIGUB KUKKUS kurb</p>
<p>6. PILT: JUSS JA JUTA UJUVAD: tiik, Juta ujub vees, tal on ümber ujumisrõngas; Juss hakkab vette minema- seisab madalas vees; nägu RÕÕMUS. Tiigis ujuvad veel part ja konn).</p> <p>Jänkudel hakkas palav. Nad läksid tiigi äärde.</p> <p>Vaata, mida Juta teeb?</p> <p>Vaata Jussi nägu! Juss ei ole enam kurb. Juss on .... (ABI: MISSUGUNE?)</p> <p>Juss tahab ka .... (ABI: Mida Juss tahab teha?)</p> <p>Juss ei oska veel ujuda. Jussil ei ole rõngast. Juss ei saa ujuda ilma... (<i>osuta Juta rõngale</i>) (ABI: ILMA MILLETA?)</p> <p>Vaata, kes vees veel on!</p> <p>Juta ujub koos.... (ABI: kellega? Osutada pardile, konnale)</p> <p><i>Võtta pilt eest ära: Mida part ja konn tegid vees?</i></p> <p>Mina hakkan ka ujuma (<i>Urija imuteerib ujumisliigutusi</i>). Uju</p>	<p>UJUB Rõõmus</p> <p>UJUDA Rõngata Konn, part Pardiga, konnaga</p> <p>UJUSID UJUSID UJUSIN</p>

<p>sina ka! Küll on tore! Oeh, enam ei jõua. Mida ma tegin? Aga mida sina tegid?</p>	
<p>III Õhtu Kätte jõudis õhtu. Juss ja Juta läksid ära tuppa.</p>	
<p>7. PILT : JUSS JA JUTA SÖÖVAD: pildil keskel horisontaalselt ristkülikukujuline laud, mille ühes otsas –nt pildil vasakul Juta, ja teises otsas Juss. Jänesed istuvad laua ääres toolidel. Kummagi ees on taldrik ja tass. Ühel jänesel on taldriku kõrval lusikas, teisel kahvel ja nuga. Laud peab olema nii suur, et sinna saab asetada väikseid pilte (5X5 CM) söödavate asjadega</p> <p>Vaata, mis see on (<i>uurija osutab lauale ja siis toolile</i>).</p> <p>Vaata, mis on laual!</p> <p>Nüüd on jänkudel kõht tühi. Mis sa arvad, mida nad tahavad nüüd teha?</p> <p>Vaata, mida Juta tahab süüa! (<i>vaadatakse pilte, kus peal üks toiduaine</i>). Juta tahab süüa ... (mida?)</p> <p>(Abi: kui laps ei tea toiduaine nimetust, siis öeldakse see ette nt see on kapsas. Juta tahab süüa ... (mida?))</p> <p>Jussil on kõht väga tühi. Tema tahab palju süüa. Juss sööb palju.. (mida?)</p> <p><i>Pilt võetakse ära:</i> Räägi konnale ka, mida Juss tegi?</p> <p>Mul läks ka kõht tühjaks. Sööme meie ka! (<i>Uuri ja võtab jänkude laualt väikseid toidupilte ja viib suu juurde, imiteerib söömisliigutusi, närib, matsutab</i>) Nüüd sai kõht täis. Konnake tahab ka teada, mida me tegime?</p>	<p>laud, tool</p> <p>Taldrik, tass/tops, lusikas, kahvel, nuga</p> <p>SÜÜA</p> <p>Porgandit, kirssi, jäätist, õuna, seent, kommi, kapsast</p> <p>Porgandeid, kirsse, õunu, kapsaid, seeni, jäätiseid, komme</p> <p>SÕI</p> <p>SÕIME</p>
<p>8. PILT: JUSS JA JUTA LOEVAD: pildil istu Juss toolil ja loeb ramatut; Juta loeb voodis, pooleldi teki all, pea all padi.</p> <p>Vaata, mis see on? (<i>uurija osutab voodile</i>). Mis Jutal pea all on? Mis see on? (<i>osutab tekile</i>).</p> <p>Jänkud ei taha veel magama minna. Vaata, mida nad teevad!</p>	<p>Voodi, padi, tekk</p> <p>LOEVAD</p>

<p>Abi: kui laps ütleb <i>vaatavad</i> vm, siis uurija ütleb õigesti: <i>jänkud loevad raamatut.</i> <i>Pilt võetakse lapse eest ära:</i> Konnake tahab ka teada, mida jänkud tegid.</p>	<p>LUGESID</p>
<p>LÕPETUS Juss ja Juta on nüüd väga väsinud. Mis sa arvad, mida nad nüüd teevad. Jänkud lähevad magama. Ütleme neile: head ööd!</p>	

Lisa 2

Kodeerimisjuhend

MITMUSE NIMETAVA, AINSUSE OMASTAVA JA OSASTAVA, MITMUSE OSASTAVA KÄÄNDE LÕPUVARIANTIDE KASUTAMINE

Mitmuse nimetav

- 1 – õige vorm
- 2 – vale/mitte-eeldatud vorm (nt *kollast* pro *kollased*)
- 3 – õige vorm mitte-eeldatud sõnast (*papud* pro *kingad*)
- 4 – vastamata
- 5 – õige vorm tunnusetähta (nt *püks* pro *püksid*)

- 1 + 3 = õige
- 2 = vale vorm
- 4 + 5 = muu

Omastav

- 1 – õige vorm
- 2 – õige vorm mitte-eeldatud sõnast (nt *klepsu* pro *seene*)
- 3 – moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm (*seemn* pro *seene*)
- 4 – algvorm
- 5 – vale lõpuvariant, õige tüvega (nt *lennuku* pro *lennuki*)
- 6 – vastamata

- 1 + 2 = õige
- 5 = vale lõpuvariant, õige tüvega
- 3 + 4 + 6 = muu

Osastav

- 1 – õige vorm
- 2 – vale/mitte-eeldatud vorm õige tüvevariandiga (nt osastava asemel omastav, nt *seene* pro *seent*)
- 3 – õige vorm, vale arv (nt mitmuse osastava asemel ainsuse osastav, nt *kirssi* pro *kisse*)
- 4 – õige vorm, vale lõpuvariant õige tüvega (nt *õuni* pro *õunu*)
- 5 – õige lõpuvariant, vale tüvega (nt *kapseid* pro *kapsaid*)
- 6 – õige vorm mitte-eeldatud sõnast (nt *marja* pro *kirssi*)
- 7 – moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm (*kapsu* pro *kapsaid*)
- 9 – vastamata
- 10 – algvorm
- 11 – õige vorm, vale lõpuvariant, vale tüvega (*kirsikat* pro *kirsse*)
- 12 – muu (nt käändevorm moodustatud suulise kõne mõjutustel, nt *õuntsi* pro *õunu*, *jätse* pro *jäätiseid*)

- 1 + 6 = õige
- 2 = vale vorm õige tüvega
- 3 = õige vorm, vale arv
- 4 = õige vorm, vale lõpuvariant, õige tüvi
- 5 = õige vorm, vale tüvi
- 7 = moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm

9 = vastamata

10 = algvorm

11 = õige vorm, vale lõpuvariant vale tüvega

Ainsuse osastav

$7 + 11 + 5 + 12 = \text{muu}$

Mitmuse osastav

$5 + 10 + 12 = \text{muu}$

Lisa 3

Tabelid

Tabel 1. *Nimetava, ainsuse omastava ja osastava ning mitmuse osastava õigete vastuste osakaal (%)*

Käändevorm	3-aastased %	4-aastased %
Nimetav kääne mitmuses	95	99
Omastav kääne	94	99
Osastav kääne ainsuses	87	91
Osastav kääne mitmuses	40	54

Märkus. Õigeks on loetud õige vorm õige tüve ja lõpuvariandiga ning õige vorm mitte-eeldatud sõnast.

Tabel 2. *Mimuse nimetava käände kasutamisel esinenud veatüübid (%)*

Veatüüp	3-aastased %	4-aastased %
Vale/mitte-eeldatud vorm	50	0
Muu	50	100

Märkus. „Muu“ alla arvati: õige vorm ilma lõputa; vastamata. Vigu kokku 9, millest 3-aastastel – 8 ja 4-aastastel – 1

Tabel 3. *Omastava käände kasutamisel esinenud veatüübid (%)*

Veatüüp	3-aastased %	4-aastased %
Vale lõpuvariant õige tüvega	29	100
Muu	71	0

Märkus. „Muu“ alla arvati moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm; algvorm; vastamata. Vigu kokku 8, millest 3-aastastel – 7, 4-aastastel – 1

Tabel 4. *Ainsuse osastava käände kasutamisel esinenud veatüübid (%)*

Veatüüp	3-aastased %	4-aastased %
Vale vorm õige tüvega	40	21
Õige vorm, vale arv	17	26
Õige vorm, vale lõpuvariant, õige tüvi	13	32
Vastamata	13	5
Algvorm	7	0
Muu	10	16

Märkus. „Muu“ alla arvati: moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm; õige vorm vale lõpuvariant vale tüvega; õige vorm vale tüvi; käändevorm moodustatud suulise kõne mõjutustel. Vigu kokku 49, millest 3-aastastel – 30, 4-aastastel – 19

Tabel 5. Mitmuse osastava käände kasutamisel esinenud veatüübid (%)

Veatüüp	3-aastased	4-aastased
	%	%
Vale vorm õige tüvega	6	8
Õige vorm, vale arv	64	67
Õige vorm, vale lõpuvariant, õige tüvi	19	22
Moonutatud sõnast tõlgendamatu vorm	2	0
Vastamata	4	0
Õige vorm, vale lõpuvariant, vale tüvega	2	1
Muu	3	2

Märkus. „Muu“ alla arvatati: õige vorm vale tüvi; vale vorm vale tüvevariandiga; algvorm; käändevorm moodustatud suulise kõne mõjutustel. Vigu kokku 224, millest 3-aastastel – 130, 4-aastastel – 94

Tabel 6. Mitmuse nimetava, ainsuse omastava ja osastava käände kasutamine sõnade kaupa

Sõna	3-aastased	4-aastased	p
	%	%	
püksid	97	100	0,338
seened	93	100	1,697
kollased	87	100	0,043
punased	97	100	0,3377
kingad/tossud	100	97	0,305
M	29,4	28,8	
SD	1,5	0,4	
lennuki	90	100	0,8839
seene	94	97	0,601
pliiatsi	100	100	0,305
klotsi	94	100	0,1697
M	29,3	28,8	
SD	1,3	0,5	
porgandit	90	100	0,088
kirssi	90	93	0,703
jäätist	97	100	0,338
õuna	97	87	0,277
seent	29	62	0,01
kommi	100	97	0,305
kapsast	100	97	0,305
M	26,9	26,4	
SD	7,9	3,9	
porgandeid	39	59	0,1272
kirsse	39	69	0,018
jäätiseid	29	55	0,04
seeni	64	69	0,720
õunu	10	28	0,32
komme	74	62	0,321
kapsaid	26	34	0,472
M	12,4	15,6	

SD	6,9	4,8
<i>Märkus.</i> 3-aastaste vanusegrupis oli 31 last ja 4-aastaste grupis 29 last. M – õigete vastuste keskmine vanusegrupis, SD – standardhälve, $p < 0,05$ – oluline erinevus sõnade kasutamisel rühmade vahel		

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Heidi Tuul (sünnikuupäev: 07.07.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Omastava ja osastava käändevormi moodustusoskus 3–4-aastastel lastel“, mille juhendaja on Signe Raudik,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 14.05.2014